

**YUQORI SINIF ÒQUVCHILARIDA OĖZAKI NUTQNI
RIVOJLANTIRISH
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNALOGIYALARI**

*Irzayeva Mushtariy Sherġozi qizi
Samarqand davlat chet tillari instituti
2-kurs talabasi.*

ANNOTATSIYA. Ushbu maqola yuqori sinf òquvchilarida og'zaki nutqni rivojlantirish metodlarini va ularda nutqida malakalarni rivojlantirish texnologiyalarni aks ettiradi.

Kalit soʻzlar: nutqni rivojlantiruvchi oʻyinlar, interfaol usullar, og'zaki nutq, interaktiv oʻyinlar

**TECHNALOGIES FOR IMOROVING THE METADODOLOGY OF ORAL
SPEECH DEVELOPMENT IN HIGH SCHOOL STUDENTS**

ABSTRACT. This article reflects the issues of high school students speech development and the methods of active learning improvement

Key words: speech developing games, interactive methods, oral speech, interactive games.

Ingliz tili mashg'ulotlarida og'zaki va yozma nutqni rivojlantirishda lug'at bilan ishlash juda muhim bo'lib, o'qituvchi o'quvchilarga nutqida muloqotga kirishib keta olishga yordam beradigan diaologik nutq orqali ularga turtki bo'ladilar. Chet tilini o'rganishda og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish hamda shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri muloqot jarayoni hisoblanadi. Og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda bugungi kunda innovatsion mexanizmlar, uslublar yordamchi vosita sifatida ham keng miqyosda foydalanilmoqda.

O'quvchilarning nutqiy faolligi va ravonligini oshirishdek murakkab jarayonda innovatsion metodlar, interfaol usullar va axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim o'rin tutadi. Hamkorlikda ishlash o'z natijasini darhol beradi, an'anaviy darslarga qaraganda o'quvchining faolligini ko'proq oshiradi. Hozirda „native speaker“lar ya'ni ingliz tili ona tilisi bo'lgan insonlar bilan muloqot olib borish ulardan darslar va master klasslar olish juda ham ommalashib ketdi. Til o'rganish yangi bosqichga ko'tarildi. Bundan tashqari turli ilova va dasturlar, o'yinlar, ularni darslarga tatbiq etish juda ham mahsuldor usul hisoblanadi. Har bir o'qituvchi o'ziga va o'rganuvchilar uchun eng mos keladigan usul va uslublarni tanlaydi. Masalan, film va qo'shiqlar bir guruhdagi o'quvchilar uchun ko'proq mos tushsa, „Kahoot“ kabi o'yinlar boshqa guruh aksariyat o'quvchilari uchun munosib mashg'ulotlar. Bunda o'quvchilarning potentsialini o'z vaqtida payqashning ahamiyati katta.

Og'zaki nutq jarayoni aqliy faoliyat hisoblanadi va u nutqni tinglash qobiliyatini o'ylash, mulohaza qilish kabi psixologik mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Ingliz tilida og'zaki nutq ko'nikmasini rivojlantirishda tilning lekin, grammatik va fonetik jihatlarini o'rganish hamda tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda oliy va o'rta maxsus ta'limda chet tilini o'rganish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Bunda asosan gapirish ko'nikmasini rivojlantirish ahamiyatli hisoblanadi. Og'zaki nutq ko'nikmasini rivojlantirishda innovatsion metodlardan foydalanish, ularni dars jarayonlarida faol darajada qo'llash muhimdir.

O'quvchi xorijiy tilning barcha grammatik aspektlarini qanchalik erta o'zlashtirsa, u nutqiy jihatdan tezroq rivojlanadi. Har qanday mashg'ulot davomida talaba tomonidan yo'l qo'yilgan xatolik o'qituvchi tarafidan tuzalib borilishi kerak. Xato o'z vaqtida tuzatilmay qoladigan hollarda u o'rganuvchining xotirasida aks etib, boshqa o'rganuvchilar ham uning izidan xato so'zlashga olib keladi. Nutqni rivojlantiruvchi o'yinlar, o'z-o'zini baholash (self-evolution) va jamoaviy loyihalar (teamwork) orqali nutqlaridan ancha xatolarni bartaraf etish mumkin.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'qituvchilarimiz Amerika Qo'shma Shtatlari va Angliyaning pedagogik tajribalariga tayangan holda innovatsion uslublardan foydalanishmoqdalar. Albatta, og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradigan uslublarni kengroq yoritib berish muhim masala hisoblanadi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida eng ko'p qo'llaniladigan uslublardan „Muammoli vaziyat yechimi“ (Creative Problem Solving), „Tezkor javob“ (Quick answers), „ Chigil yozdi“ (Warm-up exercises), „Hikoya zanjiri“ (A chain story), „Rolli o'yinlar“ (Acting characters) kabilari og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Darslarda bunday innovatsion usullardan foydalanish o'qituvchi hamda o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni, hamda o'quvchining nutqiy faoliyatini rivojlantiradi.

Takrorlash texnikalarini ham ayniqsa og'zaki nutqni rivojlantirishda chetlab bo'lmaydi. Bu turli mavzulardagi debatlar, o'zaro savol-javoblar va ko'rgazmali materiallar orqali bo'lishi mumkin. Semantik assotsiatsiyalash g'oyalari asoslangan bo'lib, ular insonning kognitiv faoliyatidagi aloqalarni ochib beradi. Birinchi navbatda, kommunikativ yo'nalishga nisbatan umumiy strategiyani o'z ichiga oladi, o'rganishning amaliy maqsadini tushunadi, ya'ni tilni ijtimoiy hodisa sifatida o'zlashtirish, og'zaki (tinglash va gapirish) va yozma shaklda (o'qish va yozish) muloqot vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Chet tiliga bo'lgan ehtiyoj yurtimizda yuqori darajada rivojlanmoqda. Xususan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev raisligida 2022- yilning 6-maydagi chet tillarini o'qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan video selektor bo'lib o'tdi. Yig'ilishda ko'plab yangi loyihalar yuzasidan suhbat bo'lib o'tdi. Oliy ta'limda ham, maktab, kollej, litseylarda va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham chet tillarini rivojlantirish borasidagi ishlar to'g'risida so'z yuritiladi.

Og'zaki nutqning psixofiziologik mexanizmlarini E.I.Passov o'z tadqiqotlarida atroflicha yoritilib o'tgan.

Bu mexanizmlar 6 ta turga bo'linadi va ularning barchasini og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishdagi uzviy bog'liqligi ahamiyatini to'laligicha ochib

berish muhim omillardan biridir.

Reproduksiya mexanizmi: Nutq jarayonida ko'pgina elementlar to'laligicha tayyor holda qo'llaniladi, ammo ba'zilarga esa yangitdan yangiliklar kiritilishi mumkin. Bu mexanizm orqali og'zaki nutqni ifodalovchi elementlarning qay tarzda qayta ishlab chiqilishi hamda foydalanilishini bilishimiz mumkin.

Tanlov mexanizmi: Mexanizmning bu turida og'zaki nutqdagi elementlarni to'g'ri tanlov darajasida ishlatilishiga ahamiyat berishimiz lozim.

Birlashtirish mexanizmi: Yuqoridagi mexanizmlarga qaraganda, murakkabroq tushunchaga ega hisoblanadi. Og'zaki nutq ko'nikmalarini kichik birliklari yig'indi bo'lishi ham mumkin. Birlashtirish mexanizmi yozma va og'zaki nutqda ham ishlatiladi, lekin uning asosini nutqning katta birliklari tashkil etadi.

Tuzish mexanizmi: Bu mexanizm og'zaki nutq ko'nikmalarining rivojlanishda yetakchi rolga ega hisoblanadi. Ya'ni, fikrini ifodalovchi shaxs bunda qoidalarni qisman chetlab o'tgan holda nutqiy faoliyat olib boradi. Lingvistik nazariyalarga suyanmagan holda, bevosita nutqiy matn ifodalash mumkin.

Oldindan sezish mexanizmi: Bu mexanizm og'zaki nutq ko'nikmalarining xususiyatlari yuqori darajada qo'llanilishi lozim. Chunki bu mexanizmning asosini, oldindan qanday matnni yoki bo'lmasa sintagmani ifodalashni bashorat qilish xususiyatga ega bo'lish lozim.

Diskursivlik mexanizmi: Bu mexanizm mantiqiy fikrlashga asoslangan bo'lib, og'zaki nutq ko'nikmalarini mukammal egallagan ifodalovchilar uchun xos hisoblanadi. Bunda suhbatdoshdan noverbal nutqni ham takomillashtirish, unga munosib javob qaytarish vazifasi yuklatiladi.

O'qituvchi darsda nutqi yaxshi rivojlanmagan o'quvchilarga alohida e'tibor qaratishi kerak. Ayniqsa, indamas, muloqot qilishni istamaydigan, o'zini tutib tura olmaydigan o'quvchilarga alohida yondashish kerak. Ingliz tilida og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishning asosiy tamoyillari hamda jihatlari va unga asos bo'ladigan boshqa lingvistik ko'nikmalar ko'rib chiqildi. Og'zaki nutqni shakllantirishdagi eng muhim jihatlar bu keyingi yillarda mamlakatimiz miqyosida

olib borilayotgan qator ishlar natijasi deb hisoblasak ham bo'ladi. Chunki asosiy urg'u chet tillarida so'zlashni yo'lga qo'yish, nafaqat o'z ona tilimizda balki boshqa chet tillarda ham ravon va go'zal so'zlashish mahoratini oshirishga qaratilgan. Innovatsion metodlar orqali nutqning rivojlanishini ta'minlash samaralidir. Og'zaki nutq ko'nikmalarini o'rgatish va o'rganish darajasini muhimligi ko'pgina jabhalarda o'z isbotini topib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1.Xatamova N.Q.,Mirzayeva M.N. „Ingliz tili darslarida qo'llaniladigan interfaol usullar“ (uslubiy qo'llanma),Navoiy.2006-yil.

2.<https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarda-og-zaki-nutqni-rivojlantirish-metodikasini-takomillashtirish-texnologiyalari>.

3. Zubaydova N.N. The teaching of English for specific purposes // Scientific researches for development future International Conference Proceeding. - NewYork, USA., 2019. 30-33

4.<https://cyberleninka.ru/article/n/o-quvchilarning-og-zaki-nutqini-rivojlantirish-usullari>

5.<https://fayllar.org/oquvchilarning-ogzaki-va-yozma-nutqini-rivojlantirishda-tarbiy.html>